

Луцький національний технічний університет
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ

Колективна монографія

Видання восьме

Луцьк
ВІП Луцького НТУ
2022

УДК 338.48
П 26

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Луцького національного технічного університету
(протокол № 3 від 27 жовтня 2022 р.)*

Рецензенти:

Манн Руслан Володимирович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та управління Черкаського державного технологічного університету;

Костинець Валерія Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Папп Василь Васильович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, управління економічними процесами та туризму Мукачівського державного університету.

Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання восьме / за наук. ред. проф. Матвійчук Л.Ю., проф. Барського Ю.М., доц. Лепкого М.І. – Луцьк: ВІП Луцького НТУ, 2022. – 408 с.

ISBN 978-617-672-181-9

*Збережена авторська орфографія, пунктуація та стилістика.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.*

УДК 338.48
П 26

ISBN 978-617-672-181-9

© авторські тексти,
Луцький національний
технічний університет,
2022

РОЗДІЛ 3. СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ 281

3.1. Оцінювання та геопросторовий аналіз суспільно-історичних рекреаційно-туристичних ресурсів Волинської області	282
3.2. Аспекти дослідження розвитку туристичної інфраструктури Волинської області	298
3.3. Традиційні та інноваційні види туризму Володимирського району Волинської області: сучасний стан і тенденції розвитку	313
3.4. Розвиток пішохідного туризму в Українських Карпатах	342
3.5. Оцінка та використання екскурсійно-туристичного потенціалу Волині	359
3.6. Перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності Волинської області	375

3.4. РОЗВИТОК ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ *

Значення пішохідного туризму для суспільства важко переоцінити, адже він сприяє раціональному використанню вільного часу, активному та здоровому способу життя. Молодь у походах готується до трудової діяльності і військової служби, розвиває прикладні навички життя у природних умовах. Особливе значення має оздоровчий ефект пішохідного туризму, який полягає у вдосконаленні функціональних резервів і посиленні імунобіологічних властивостей організму під впливом сукупності природних факторів і фізичного навантаження. Заняття активним туризмом сприяють формуванню екологічної та національної самосвідомості, особливо молоді, розвитку духовності, розширюють уявлення про можливість життєдіяльності людини в тісній єдності з природним середовищем.

Для динамічного розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури України, багатой відповідними ресурсами, необхідно, насамперед, вирішити проблеми організації пішохідного туризму, зокрема міжнародного та регіонального (прокладання екологічних стежок, маркованих маршрутів, облаштування місць для біваків тощо), рекламу туристично-рекреаційних принад, дослідження туристичного потенціалу. Необхідність дослідження факторів та умов розвитку пішохідного туризму, з'ясування його значущості для суспільства актуалізується його перевагами: високою атрактивністю, відносною простотою організації, дешевизною, доступністю всім верствам населення, масовістю. Тому перед науковцям постають важливі завдання удосконалення системи пішохідного туризму, аспектів його організації, узгодження критеріїв відмежування цього виду туристично-рекреаційної діяльності від інших.

Проблеми організації туризму та туристичної діяльності висвітлені у працях В. В. Абрамова, В. Д. Дехтяра, В. А. Квартальнова, В.Ф. Кифяка, Л.О. Малик, Т. Г. Сокол та ін. Теоретичні та прикладні аспекти пішохідного туризму, способів і методичного забезпечення організації окремих його видів описані в публікаціях Ю. А. Грабовського, М. П. Кляп, З. І. Філіпова, Ю.В. Щур та інших. Загальні питання пішохідного туризму досліджували українські вчені, а саме: В. Абрамов, О. Булашев, М. Закалдаєв, Б. Пангелов, Ю. Грабовський, О. Скалій, Т. Скалій та інші. Географічні аспекти пішохідного спортивного туризму розглядали українські географи В. Казаков, І. Колотуха, О. Колотуха та інші.

Наймасовішим й найдоступнішим видом спортивного туризму є пішохідний туризм – один з видів спортивного туризму, основною метою якого є подолання туристами маршруту пішки пересіченою місцевістю з місця відправлення до місця прибуття за вказаний проміжок часу. Пішохідний туризм сприяє фізичному та інтелектуальному розвитку людини, підтримці хорошої фізичної форми за рахунок певного періоду перебування в природних умовах

---

* Автори Гавришко С.Г., Кочан В.М., Мороз Ф.В., Будкевич Г.Б.

навколишнього середовища. Маршрут пішого туризму може містити в собі не тільки програму фізичної, спортивно-оздоровчої підготовки, але і ознайомлення з історією і культурною спадщиною населення регіону¹.

Пішохідний туризм в Україні має вже більш ніж сторічну історію. Саме в ті часи почалися перші пішохідні подорожі по Карпатах. Організаційно він зміг сформуватися у 50-ті роки ХХ століття, коли з'явилися перші осередки (секції) пішохідного туризму в містах України. Найбільшого свого розвитку й масовості в Україні пішохідний туризм досягнув на початку 90-х років ХХ століття. Пішохідний туризм на сучасному етапі розвивається удвох напрямках: маршрутний туризм (проходження маршрутів туристсько-спортивних походів) та змагальний туризм (підготовка та участь у змаганнях із техніки спортивного туризму).

В маршрутному туризмі до середини 90-х років основна кількість похідних категорійних походів здійснювалася за межами України. Зараз за інформацією Центральної Маршрутної Кваліфікаційної Комісії (ЦМКК) максимальні повноваження з пішохідного туризму (5 категорію складності) мають 14 (більше половини) обласних МКК. Ще 3 ОМКК мають повноваження 4 к. с. Інші МКК мають повноваження від 1 до 3 к. с. При цьому кількість походів 5 к. с. не перевищує 5-6 на рік. Запровадження спортивного туристського багатоборства у 2006 році до Єдиної спортивної класифікації України, як самостійного розділу спортивного туризму поряд із спортивними походами, стало значним поштовхом для розвитку цього напрямку спортивного туризму в державі².

Пішохідний туризм використовує широкий спектр природних ресурсів. Це геоморфологічні, кліматичні, рослинні, ландшафтні ресурси тощо. Складність і різноманітність цих ресурсів (перешкод) у кінцевому результаті визначає категорію складності пішохідного походу, яка є комплексним поняттям, що відображає сукупність взаємопов'язаних між собою таких його параметрів – протяжності маршруту, його тривалості, локальних перешкод, протяжних перешкод, географічного показника району походу, автономності групи на маршруті, коефіцієнту перепаду висот.

Пішохідний туризм поділяється на підвиди: трекінг-туризм, легка хода, бекпекер, трекінг-туризм. *Легка хода* – напрям у пішохідному туризмі, відмінною рисою якого є максимальне зниження ваги спорядження, без загрози безпеки. Для цього вага основного спорядження (екіпірування, рюкзак і те, що в ньому - виключаючи паливо, воду і їжу, обсяг яких залежить від тривалості та стилю походу) зменшується настільки, наскільки це безпечно можливо. Прийнято вважати, що легкоходи і ультралегкоходи (ультраси) використовують спорядження близько 10 і 5 кілограмів відповідно. У традиційному туризмі мінімальна вага спорядження зазвичай - не менше 14 кг і вище.

Бекпекер – позначає мандрівника, який здійснює самостійні подорожі за невеликі гроші, найчастіше принципово відмовляючись від послуг

¹ Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 232 с.

² Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 304 с..

туроператорів. Усі свої подорожі бекпекер планує і здійснює самостійно: переміщається на всіх видах громадського транспорту, використовує всі можливості, надані авіаперевізниками розпродажі і спеціальні акції, бонусні милі, лоукост, їздить автостопом. В дорозі бекпекер ночує не тільки в готелях, але й в хостелах, кемпінгах, гестхаусах, а також у будинках місцевих жителів. Харчується зазвичай там же, де і місцеві жителі, в простих і недорогих столових ресторанах, а також у самих місцевих жителів.

Трекінговий туризм – це піший похід вгору з ночівлями у спеціальних гірських хатинах або обладнаних таборах, який є простим в організації, економічно доступним для широкої вікової категорії бажаючих, може бути зовсім нескладним у виконанні, при цьому надаючи необхідну, в першу чергу – містянам, фізичну активність та надзвичайно позитивні враження від споглядання навколишніх краєвидів. Більшість трекінгових маршрутів проходять в горах спеціально розробленими та облаштованими туристськими стежками – це пішохідні стежки контрольованої протяжності, які мають позначення на місцевості (маркування), обладнані місця зупинок, оглядові майданчики. Трекінг може виступати і як самостійна подорож, і може бути частиною маршрутів інших видів туризму чи активної рекреації (альпінізму, спелеотуризму, водного туризму і т.п.), де трекінг застосовується для підходів до визначених об'єктів. Він простий в організації, економічно доступний для широкої вікової категорії бажаючих, може бути зовсім нескладним у виконанні, при цьому надаючи надзвичайно позитивні враження від споглядання навколишніх краєвидів. На трекінг можна вирушати як групою, так і наодинці. У туриста немає ніякого ризику заблукати, рух за маршрутом не залежить від умінь учасників трекінгу орієнтуватися на місцевості, проходження туристської групи за маршрутом контролюють професійні гіді. Спорядження турист або несе із собою, або це здійснюють спеціальні носильники – портери. Сезонність не особливо впливає на трекінг, а ось географія його – чи не найширша. Переважна більшість трекінгів здійснюється спеціально розробленими та облаштованими туристськими стежками³.

На сьогоднішній день проект туристських стежок можна вважати найбільш масовим світовим туристсько-спортивним проектом, тобто явищем геопросторового масштабу. Все більше країн світу розвиває цей напрямок активного туризму, створюючи мережу туристських стежок на своїх територіях, більшість яких припадає на розвинені країни світу. Однак при цьому й економічно слаборозвинені країни усвідомлюють той факт, що цей напрямок туризму, використовуючи природні рекреаційно-туристські ресурси територій, може приносити значну економічну вигоду. На статус транс'європейської стежки могла би претендувати Транскарпатська стежка, яка би пройшла через територію України.

Туристська стежка – це пішохідна стежка або стежка з екологічним способом пересування контрольованої протяжності та незначними фізичними навантаженнями, яка має позначення на місцевості (маркування), обладнані

---

³ Сокол Т. Г. Основи туризмознавства: навч. посіб. К., 2006. 76 с.

місця зупинок, оглядові майданчики. Такі стежки зазвичай є самопутівними, що призначені для самостійних походів туристів за принципом: рухатись – спілкуватись (дивитись, слухати, відчувати) – пізнавати. Туристська стежка дає можливість вийти на туристський маршрут не тільки підготовленим туристським спортивним групам, а й туристам-аматорам, туристам-одинакам. На туристській стежці є маркувальні позначки, вказівники руху з відстанями до визначених об'єктів, обладнані місця зупинок, прихистки від негоди, місця водопостачання, вказані безпечні відходи зі стежки. Усю необхідну інформацію туристи отримують зі спеціальних буклетів з картосхемами та детальними описами, інформаційних аншлагов, пояснювальних стендів, маркувальних і вказівних знаків. Ці стежки враховують всі екологічні вимоги щодо мінімізації збитків, яких може бути завдано природному середовищу, а також вимоги безпеки туристів. Для зручності спостереження та відпочинку організуються спеціальні природні оглядові майданчики та пейзажні галявини. Актуальність організації мережі туристських стежок на сьогодні полягає не тільки в їх потенційному економічному та природоохоронному зиску, а й в тому, що вони є чи не єдиним дієвим механізмом забезпечення середовища відтворюючих та урбокомпенсаційних потреб жителів великих міст та найбільш доступною формою екологічної освіти.

Спортивні пішохідні походи мають на меті вирішення широкого кола завдань спортивних, духовних, культурних та соціальних. Вони сприяють вихованню у молоді патріотизму, колективізму, шанобливому ставленню до пам'яток історії, культури, природи і проводяться з метою підвищення техніко-тактичної підготовленості учасників спортивних туристських походів. На сучасному етапі розвитку спортивний маршрутний туризм в Україні став масовим спортивно-рекреаційним явищем.

Маршрутний пішохідний туризм займає одне з провідних місць у системі спортивно-рекреаційної діяльності в Україні. Класифікація маршрутів спортивних походів полягає у їх поділі за категоріями або ступенями складності і використовується для виконання туристами-спортсменами розрядних норм та вимог із спортивного туризму. Класифікація поширюється на маршрути походів, що здійснюються за визначеними Правилами змагань туристських походів. Категорія складності (к.с.) турів із спортивного пішохідного туризму визначається в залежності від тривалості (Т, днів) та протяжності (L, км) кожного конкретного маршруту, а також кількості та характеру (змісту) природних (антропогенних) перешкод на цьому маршруті. У порядку зростання протяжності, тривалості та технічної складності маршрути пішохідних спортивних походів поділяються на I, II, III, IV, V та VI категорії складності. Маршрути походів, що мають складність, тривалість або протяжність меншу за встановлену для походів I категорії складності, відносяться до некатегорійних, в тому числі походи 1, 2, 3-го ступеня складності⁴.

---

⁴ Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України. – К.: МОН України № 237 від 24.03.2006 р.

Багатоваріантна технологія класифікації викликана специфікою пішохідного туризму, локальних перешкод та інших факторів, що визначають складність маршруту (географічний показник району, автономність, сумарний перепад висот тощо). Отже при віднесенні того чи іншого маршруту до певної категорії чи ступеня складності за основу беруться три основних показники: тривалість, протяжність та технічна складність.

Пішохідні туристичні маршрути є у всіх регіонах Закарпаття. Карпати є головним районом проведення таких походів. Різноманітність природних природних перешкод дає можливість туристам опанувати майже всім арсеналом техніки пішохідного туризму, орієнтування на місцевості, повноцінно проводити учбові заходи. Термін проведення походів в цих районах теж широкий – з ранньої весни до пізніше осей, а за сприятливих погодних умов – і взимку. У Карпатах можна прокласти маршрути від найпростіших до II категорії складності. Тут зустрічаються ділянки з великим перепадом висот, скельним рельєфом, складним орієнтуванням, водними перешкодами. Найцікавіші маршрути в Карпатах йдуть по хребтах Черногори, Горган і Свідовця⁵.

Ландшафти гірської частини Українських Карпат належать до класу гірських ландшафтів, які пов'язані з Середземноморським рухомим геосинклінальним поясом. Даний клас представлений 5 підкласами: високогірних, середньогірних, низькогірних, горбогірних і улоговинних ландшафтів. Властивості ландшафтів тих чи інших класифікаційних категорій відображуються в їхній морфологічній структурі, яку утворюють поєднання домінуючих висотних ландшафтних місцевостей – природних територіальних комплексів, що сформувалися на сукупності генетично пов'язаних мезоформ рельєфу. Для цілей пішохідного туризму крім гіпсометричного положення ландшафтів важливим є їхній рослинний покрив.

В Україні всього шість вершин, що перемахують за 2 000 метрів, і всі вони зосереджені на одному гірському масиві – Черногорі. Найвища гора в Україні – Говерла, що має 2 061 м. Саме ця вершина стає справжньою меккою для туристів, що не тільки вперше в Карпатах, але і вперше як туристи: сходження на Говерлу вабить навіть тих, хто ніколи на власні очі не бачив туристичного наплічника, як, власне, і гір. Проте окрім Говерли, Українські Карпати можуть похвалитися ще шістьма двотисячними піками. Ну, майже шістьма: вершина г. Менчул не дотягує до показової позначки якихось двох метрів – висота гори 1 998 м н.р.м. Піп-Іван Черногірський – Дземброня – Менчул – Бребенескул – Гутин Томнатик – Ребра – Туркул – Данціж - Пожижеська – Говерла – Петрос – Шешул⁶.

Говерла (2 061 м). Вперше на вершину Говерли туристичний маршрут було прокладено 1880 року. На гору підіймаються чотирма основними маршрутами. З Говерли можна починати похід Черногірським хребтом, або

⁵ Гілецький Й. Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 176 с.

⁶ Колотуха О. Геопросторові аспекти пішохідного туризму. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. 2019, 2(1). С. 6-17.

нею ж його завершувати, оминаючи Петрос. Маршрути на Говерлу: з т/б «Заросляк»; з урочища Козьмешик; хребтовою стежиною Чорногори з заходу (зі сторони Петросу); хребтом зі сходу (від гір Пожижевської/Брескулу). Найзручніший з них – з «Заросляка». Досвідчені туристи радять йти не прямою стежиною, що веде на гору, а з туристичної бази виходити на хребет в районі Пожижевської/Брескула, та хребтом доходить до вершини Говерли. Так підійматись зручніше, легше та мальовничіше. Говерла має лавинонебезпечні схили, для зимових сходжень на її вершину надана категорія складності 1Б⁷.

Бребенескул (2 035 м). Лежить між вершинами Менчул (1 998 м) та Ребра (2 001 м). Під вершиною розташоване найвище озеро Карпат з однойменною назвою. Окремо на Бребенескул ходять рідко, на відміну від Піп-Івана, Говерли чи Петросу. Зазвичай обмежуються відвідуванням озера, а на вершину гори не підіймаються. До того ж, якщо йти хребтовою стежкою Чорногори, через особливості рельєфу у вершині гори Бребенескул можна і не впізнати двотисячник, другу за висотою гору в Україні. Вона плавно виринає з хребта, висота якого на цій ділянці, не набагато нижча за саму вершину.

Піп-Іван Чорногірський (2 028 м). Це найвідоміша вершина на Чорногорі після Говерли. Наприкінці 30-х років минулого сторіччя тут звели кам'яну обсерваторію, яка до початку військових дій у 1939 році працювала на повну: мала власні системи опалення, водопостачання, електрифікацію. Тут вивчали зірки та проводили метеорологічні дослідження. Серед туристів відома як «Білий Слон». Обсерваторія на вершині збереглась і до наших днів, чим приваблює на Чорногору чимало мандрівників. Піп-Іван лежить на початку Чорногірського хребта: ним зазвичай починають або завершують проходження Чорногори. До того ж, похід на Піп-Іван може бути і самостійним – це непоганий маршрут для одно- чи дводенного переходу.

Петрос (2 020 м). Грозова гора. Вважається однією з найбільш небезпечних на Чорногорі в негоду. Петрос – остання висока гора на Чорногірському хребті. Якщо Піп-Іваном Чорногору починають, то Петросом – завершують. Стоїть одразу ж за Говерлою. Гори роз'єднує глибока сідловина, що ніби відокремлює Петрос від решти хребта. Через таке розташування гора часто стоїть у хмарах, а у її маківку нерідко влучають блискавки. На Петрос зазвичай піднімаються з Лазещини, а спускаються у Кваси. Такий маршрут прекрасно підійде для одно- чи дводенного походу⁷.

Гутин Томнатик (2 016 м). На Гутин Томнатик підіймаються, коли мета походу – озеро Бребенескул. Ця вершина навіть ближча до найвисокогірнішого озера Карпат, ніж та, від якої воно отримало свою назву. Гутин Томнатик, вірогідно, походить з дакійської мови, і означає «Сивий Верх». Що ж, взимку гора і справді стоїть «сивою». Основна хребтова стежка Чорногорою оминає цю вершину. Але, при бажанні, на Томнатик можна і зайти, зробивши гак у 1,5 км.

Ребра (2 001 м). Середина Чорногірського хребта. Своєрідна і легко впізнавана вершина, адже з півдня Ребра має пологі схили, вкриті травостоєм, а з півночі – круті скелясті урвища, що видовишно спадають вниз.

⁷ Петрос (2 020 м), Чорногірський хребет [Електронний ресурс]. URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/places/petros>

Через них, власне, гора й отримала свою назву. Для того, щоб оцінити красу цієї чорногірської вершини краще спуститись до г. Шпиці. На Ребра підіймаються з урочища Гаджина, але у поході Чорногірським хребтом гору частіше траверсують (альтернативна стежина вершиною Ребер теж проходить).

Менчул (1 998 м). Звідси бере початок хребет Розшибеник. Схили Менчула пологі, тому дійти вершини не так складно, як, скажімо, взяти Петрос зі сторони Говерли. Хребтовою стежкою можна зайти на Менчул, а можна і оминати, після г. Бребенескул одразу ж взявши г. Дземброня.

Гора Шпиці (1 863 м), Чорногірський хребет. Назва «Шпиці» добре описує настрій цієї гори. Природні кам'яні насипи подібні до велетенських веж. Розташовані на висоті більше 1800 метрів, вони вражають глядача масштабом, утворюючи цілі кам'яні коридори. Кожна брила – до 40 метрів заввишки. Вершина Шпиць входить до масиву Чорногора і розташована на північний схід від головного хребта. Скелі утворилися після давнього зледеніння. Дорога до Шпиць вкрита трав'яними і кущовими альпійськими луками. Багато чорниці. Ягідний сезон для Карпат починається в липні і триває майже до осені. З вершини відкривається чудовий краєвид на Чорногірський хребет, ліворуч видно Бребенескул, Дземброню, Вухатий Камінь, праворуч – Туркул, Говерлу, Петрос. А ще – струмки, що стікають із високих гір донизу, так звані Гаджинські водоспади.

Хоча гора й розташована поруч із популярними маршрутами по Чорногорі, та вершина Шпиць лежить не біля хребтової стежини, тож туристів на ній не так багато. А от пастухів, які виходять на все літо в гори із вівцями чи конями, тут можна зустріти часто. На Шпицях у хорошу погоду зазвичай тихо та спокійно. Проте як тільки на Чорногорі з'явиться натяк на вітер та дощові хмари, тут вже буде ледь не гроза: погода на Шпицях зазвичай гірша, ніж деінде поруч. Кам'яні скелі ніби притягують дощ. Але туман й хмари тільки додають цьому місцю своєрідного шарму та загадковості.

За легендами, тут похований Олекса Довбуш – місцевий герой та ватажок руху опришків. Зізнатись, гуцули завжди «ховають» Довбуша біля великих каменів (справжнього ж місця не знає ніхто). Здогадок про те, де знайшов спокій карпатський Робін Гуд – багато, але версія про Чорногору – найімовірніша, бо саме на Чорній горі Довбуш заповідав його поховати.

Ще у 1887 році тут був побудований перший прихисток для туристів, виставлені вказівники, зроблене туристичне маркування для сходження на вершину. Цілеспрямовано на Шпиці можна йти з села Бистрець через Урочище Гаджина. А можна – і з хребта: навіть якщо у вас вже складений маршрут Чорногорою, радимо додати до нього Шпиці, бо місце справді варте уваги. Якщо обирати легкий маршрут, можна йти з Заросляка до о. Несамовитого, а звідти – до Шпиць, прогулянка нескладна на підйом, оскільки тут не буде значних перепадів висот⁸.

Маршрут на гору Хом'як (1 542 м), Татарів. Дистанція та складність: 6 км, легкий. Час проходження: 2,5 годин (в одну сторону), одноденний. Локація:

---

⁸ Гора Шпиці (1 863 м), Чорногірський хребет [Електронний ресурс]. URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/shpyzi>

Горганські гори. Гора Хом'як – одна з типових локацій для нескладного одноденного маршруту. Щоб краще пояснити, наскільки нескладно підійматись на Хом'як теплої пори року, скажемо так: на нього підіймаються сім'ї з малолітніми дітьми, а попід вершиною, на полонині Хом'яків, часто-густо стоять намети тих, хто виліз трохи повище для святкування днів народжень чи будь-яких календарних свят.

Причин «популярності» Хом'яка декілька: по-перше, початок сходження на гору знаходиться дуже близько до вузлів транспортного сполучення; по-друге, Хом'як – вершина неподалік Яблуниці, Татарова та Поляниці з Буковелем, до яких з того ж Івано-Франківська їхати не більше 1 год. 40 хв.; по-третє, варіантів підйому на Хом'як декілька, і більшість з них – це прогулянка серпантинною стежиною, що в'ється казковим лісом, поступово набираючи висоту. А ще з Хом'яка погожої днини видно Чорногірський хребет – найвищий в Україні, та й загалом панорама на сусідні вершини з будь-якої більш-менш високої гори теж запам'ятається надовго. І це ще не весь перелік переваг. Так, скажімо, з Хом'яка можна спуститись до Женецького Гуку – одного з найкрасивіших водоспадів у Карпатах. До нього веде достатньо крута стежина від полонини Хом'яків, зате від Гуку до траси на Івано-Франківськ прокладена заасфальтована дорога.

Зійти на Хом'як можна п'ятьма різними стежками. Дві з них йдуть від водоспаду Гук та КПП, що веде до нього. Ще дві – стежки з траси с. Поляниця та початку траси на Буковель перед Яблуницею. І, нарешті, п'ята – стежка з сусідньої гори Синяк, якщо ви раптом вирішили довше пройти Горганями. З усього переліченого краще обирати підйом від КПП та підйом від буковельської траси – там на вас чекають переважно серпантинні набори висоти, без різких перепадів та непролазних хащів. До того ж, саме до цих точок виходу найлегше та найшвидше дістатись громадським транспортом. За бажанням, з Хом'яка можна далі піти Горганями через гору Синяк на Малий Горган, гори Довбушанку та Ведмежик. Цей похід може затягтись на 3-4 дні. На полонині, що попід вершиною, є одразу декілька колиб⁹.

Гора Гемба (1 491 м), Полонина Боржава. Боржавський хребет, або Полонина Боржава, до якої належить Гемба – гірський масив на Закарпатті протяжністю більше 50 км. Конусовидні вершини, покриті різнотрав'ям та чорничними кущами, стоять оточені густим буковим лісом. Смуга лісу знаходиться не вище 1200-1450 метрів н.р.м. Найвища вершина Боржави, гора Стій, має 1 681 м заввишки. За бажанням, хребет можна пройти весь: вийшовши на хребтову стежину, заблукати важко, тільки того й треба, що чимчикувати хвилями гір, перекочуючись з однієї вершини на іншу. Гора Гемба знаходиться біля популярного гірськолижного курорту Пилипець, а ще якраз попід нею точить камінь один з найвідоміших водоспадів Карпат – Шипіт. Підйомник, про який йшлося вище, працює весь рік, тож на Гембу можуть виїжджати і лижники з бордистами для спуску по цілинному снігу, і звичайні

---

⁹ Маршрут на гору Хом'як (1 542 м), Татарів [Електронний ресурс]. URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/places/gora-khomyak>

відпочиваючи, щоб оцінити красу Карпат, і велосипедисти з мотоциклістами – схили Гемби більш ніж придатні для екстремальних швидкісних спусків у несніжні пори року. Підйомник на Гембу чи не найдовший на Закарпатті: щоб підняти догори, зазвичай треба 20 хвилин. Зимою на Гембі діє близько 8 підйомників, що ведуть до початку трас різної категорії складності.

Маршрут на гору Гемба і інші вершини Боржави.

Можна вийти з с. Міжгір'я: важкий підйом буде тільки у перший день, коли доведеться з низини вибиратись на Боржавський хребет. Далі – майже пологі підйоми без різких перепадів висоти. Між Гембою та горою Великий Верх, ніби трохи в стороні від хребта, стоїть найвища його вершина – г. Стій (1 681 м). Від Гемби можна або спуститись до водоспаду Шипіт і завершити похід там, або ж пройти хребтом далі до с. Воловець. Такий маршрут, при хорошому темпі просування, можна вмістити у 3 дні походу з двома ночівлями. А можна пройти і з трьома ночівлями, аби мати час у запасі і не сильно поспішати. Загальна протяжність маршруту – 52 км.

Окрім водоспаду Шипіт та прогулянки на вершину Гемби ще можна зазирнути у с. Пилипець, де є дерев'яна церква Різдва Богородиці. Побудована вона була ще у другій половині XVIII ст. У 1840-х роках храм перебудовували, а не так давно церкву ґрунтовно відреставрували. Поруч з нею стоїть двоярусна дзвіниця, збудована у верховинському стилі II половини XVIII ст. У Пилипці також працює музей дерев'яних церков. У переддень Івана Купала біля водоспаду Шипіт проводиться один з найвідоміших українських музичних фестивалів. Неформальний фестиваль збирається тут, починаючи 1993 роком.

Маршрут на гору Синячка (1 400 м).

Дистанція та складність: 21 км, легкий. Час проходження: 8 годин, одноденний. Локація: Горганський масив. Тут – одне з небагатьох карпатських місць, де можна побачити, як добувають нафту. Туристична стежка. На маршруті можуть зустрітись як не свердловини, так труби, якими нафта тече десь у невідомому напрямку на переробку. Ще цікаво глянути на місцеву геологічну пам'ятку – Білий Камінь, або як його частіше називають Пірс-Дору. Ці височенні скелі ямненського пісковика досягають ледь не 30 метрів, поруч завжди багато відпочиваючих та скелелазів.

Маршрут на г. Явірник-Горган (1 467 м). Дистанція та складність: 27 км, середня складність. Час проходження: 1-2 дні. Локація: хребет Явірник, Горганські гори. Йти можна на Явірник, підкорити вершину висотою 1 467 метрів, і спуститись вниз. А можна після вершини пройти всім хребтом Явірник, подивитись на залишки оборонних конструкцій, що залишились з часів війни. Горгани – гори специфічні і якщо на тому ж Свидовці словосполучка «хребтова стежка» гарантуватиме вам добре втоптану дорогу, що справді пролягає маківками гір без суттєвих перепадів висоти, то на Явірнику все не так. Хребет є. А стежки нема. Довколишні краєвиди тішать око, проте, без відповідного взуття та великого бажання майже 7 км йти камінними тропами, на сам хребет краще не потикатись. Виходити зручно з Ямної – присілка Яремче. Там і маркування є, і кілька варіантів для початку маршруту. Скажімо, можна йти через полонину Вовчу (так коротше і пологіше), а можна і через

гору Круглоявірник (доведеться кілька разів видершись на схил, “пірнути” в ліс і набирати висоту наново). Обидва варіанти для старту перед вершиною зійдуться на полонині Явірник.

На полонині є декілька джерел питної води, стоїть гуцульська колиба: влітку у місцевого пастуха можна придбати полонинського сиру та молока, дізнатись щось про гуцульський побут, як пощастить – побачити процес варки сиру. За потреби, неподалік є місця для наметів та видові точки на гору Хом’як (буде перед вами як на долоні і служитиме прекрасним орієнтиром у разі, якщо загубили маркування на стежці). Звідси ж видно і Чорногору – в обрисах далеких гір легко впізнати Говерлу. Чорногірський хребет за нею робить стрімкий вигин, а за глибокою сідловиною так само стрімко починається підйом на останній двотисячник Чорногори – гору Петрос. За полониною стежка веде у ліс і тут головне не пропустити петлю направо. Досить часто туристи, що таборують у ліску, направляють інші групи: «Вам на Явірник?» – «Так!» – «Так це в іншу сторону!». Тож, слідкуйте за GPS-приладом або ж тримайте мапу й компас в полі зору. Вийти з хребта можна або через полонину Катерина і полонину Буковець (тут можлива ночівля). Стежка добре помітна і через меморіал по річці Жонка спускається до водоспаду Дівочі сльози і Вольєрного господарства⁷.

Свидовецький хребет.

Третій за висотою хребет у Карпатах – популярний об’єкт пішохідного та велотуризму. Ніде так високо в Карпатах не ростуть буки, як на Свидовці. Подекуди тут їх можна зустріти на 1 380 метрах н.р.м., хоча це, радше, типова висота для смерекового лісу, аніж для листяного. Але не чекайте лісистих хребтів і походу у затінку: вище 1 440 метрів росте хіба тільки жереб і густі гірські трави. А ними тут застелені всі маківки гір! Округла форма гір Свидовецького хребта та особливий рослинний світ створюють по-справжньому неповторні краєвиди. Особливо влітку, коли над хребтом швидко плывуть дощові сіро-сині хмари, а сонце де-не-де випускає яскравий промінь на оксамитове море високої трави, що її колише вітер.

На Свидовці – справжній озерний рай: вздовж хребта розташувались одразу декілька високогірних озер. Апшинець, Івор, Догяска (Герешаска), Ворожеська – до кожного можна спуститись, поставити намет, проводити сонце за гору чи зустріти світанок під каву чи чай. До речі про чай: щоб розвести багаття біля озер треба дуже постаратись. Іншими словами: дрова варто збирати до дорозі до озер, бо в радіусі кількисот метрів від них не росте нічого придатного для того, аби закип’ятити навіть кружку води.

Деякі зі Свидівських озер невеличкі, а от Догяска, наприклад – вражаюче велике, як для озера льодовикового походження: має трохи більше 167 метрів по діагоналі і глибину, цілком достатню для пірнання. Тільки попередимо одразу: озеро наповнюється виключно за рахунок атмосферних опадів, знаходиться на висоті 1577 метрів н.р.м., тому про комфортну для водних процедур температуру можна забути: +11 градусів для нього – максимальна літня температура.

Прокладена ґрунтова дорога, яку без проблем долають позашляховики та УАЗи. З одного боку, це значно спрощує деяким туристам подорож, адже потрапити до озера можна на машині, а не тільки пішки. А з іншого: навала авто з туристами чи місцевими жителями, що часто їздять сюди на “шашлики”, може зіпсувати вам відпочинок. Тому краще ночувати далі по хребту на інших озерцях – там буде більше шансів для усамітнення.

Біля озера Догяска (Герешаска) є невеличкий Драгобратський водоспад. Прогулянка до нього та Догяски – прекрасний варіант для одноденного гірсько-озерного відпочинку. Між селами Кваси та Ясіня ж, з яких часто виходять на Свидовецький хребет, є ще один водоспад – Труфанець. На нього можна заїхати по дорозі на чи зі Свидовця¹⁰.

Вершини Свидовецького хребта.

Найвища гора Свидовецького хребта – гора Близниця, 1881 метри заввишки. Хоча насправді «Близниця» на Свидовці аж три: просто Близниця, Мала і Велика Близниця. Вершини розташовані поруч і здалека можуть здаватися однаковими. Різниця у висоті ї справді невелика – 1881 м має північна вершина, а південна – 1872 м, а Мала Близниця від них менше ледь не на 300 вертикальних метрів. Це популярні об'єкти пішохідного туризму – з одного боку, манять вершини з максимальною висотою, з іншого, до них легше дістатись – поруч знаходяться села з постійним транспортним сполученням, сходження можна вкласти у два вихідних дні без необхідності брати відпустку.

Під такі критерії на Свидовці підпадають ще декілька вершин. Наприклад, Великий Котел, Жандарми, Стіг. Гори Жандарми, наприклад, приваблює тим, що на них часто возять туристів з Драгобрату: взимку – ратраками кататись по незайманому снігу, влітку – кіньми чи квадроциклом. Висотою ці вершини відзначитись не можуть, а от цікавими та красивими урвищами – так. До того ж, від них рукою подати до озера льодовикового походження Івор, і на ті ж Близниці теж можна відносно швидко дійти.

На схилах цих гір знаходяться так звані Скелі Близниці – ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Тут можна побачити рідкісні рослини (пам'ятаєте – можна подивитись, сфотографувати, але ні в якому разі рвати чи шкодити рослинам!). Якщо мало хто з вас зможе розпізнати котячі лапки карпатські та дріаду восьмипелюсткову, то як виглядає едельвейс знаєте ж? Тут його ще називають шовковою косицею. У Карпатах цю червонокнижну рослину вважають чарівною – не дарма вона фігурує у такій кількості легенд! Едельвейс любить круті схили, тому будьте обережні, намагаючись зазнімкувати прекрасну квітку. Цвіте він, до речі, у липні-серпні. І окрім як на Свидовці ще зустрічається на Чорногорі (на схилах гори Шпиці), у Мармаросах (особливо на горі Мала Нанеска) та Чивчинах (г. Великий Камінь)¹⁰.

Похід на Свидовецький хребет.

Маршрутів Свидовецьким хребтом є безліч: можна пройти його весь, а можна піднятись тільки до озер від г/к «Драгобрат» і повернутись в цивілізацію відносно скоро. Нижче приводимо туристичний маршрут Свидовецькими

¹⁰ Свидовецький хребет URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/places/svydovetski-chrebet>

озерами, який охоплює й основні вершини. Сходження на Свидовець можна починати у Квасах, Ясіні, Тростянці та Усть-Чорній або від гірськолижного курорту «Драгобрат» – це найбільш зручні локації для старту/фінішу походу.

Петрос (2 020 м), Черногірський.

Одна з найцікавіших карпатських гір для сходження. Тих, хто дійде вершини стрімкими схилами Петросу буде чекати щедра винагорода – звідси вся Черногора, як на долоні: від Говерли аж до Піп-Івану. Петрос – передостання вершина на Черногірському хребті. Гора видовишна і придатна для сходжень будь-якої пори року. Зауважте тільки, що підйом на зимовий Петрос – завдання не для новачків: такому походу надана категорія складності 2-А. Петрос від Говерли відділяє глибока сідловина, тому похід Черногірським хребтом часто завершують саме на Говерлі – тільки дуже нелінійний турист вирішить втратити більше 500 вертикальних метрів за 3 км спуску, щоб за 4 км знову їх набрати крутим підйомом на Петрос. Три причини йти на Петрос: на Петросі немає такого натовпу туристів, як на Говерлі, а більшість туристичних груп, що йдуть Черногорою, спускаються від Говерли – на Петрос не заходять. Петрос – одна з небагатьох цікавих гір-двотисячників, що можна подолати за два, і навіть за один день. Цьому все сприяє – підйом з можливістю ночівлі перед початком сходження на вершину, зручне транспортне сполучення з точками старту та фінішу. Звідси Черногора – як на долоні. При хорошій роботі можна побачити навіть Трансільванію. У Петрос часто б'є блискавка, а хмари полюбляють скупчуватись над ним і загрозливо гриміти.

Популярний маршрут – одноденне/дводенне сходження на Петрос з Лазещини на Кваси. А ще можна ризикнути йти хребтовою стежкою від Говерли, якщо ви впевнені у своїх силах. З вершини відкриваються прекрасні панорамні краєвиди: всі Карпати – Черногора, Свидовець, Мармароси та Карпати румунські – ясної днини видно і їх. До Петросу можна виходити з Лазещини чи Квасів. Перший варіант – оптимальний: у будь-якому разі, доведеться спочатку довго йти вгору, поки дійдете підніжжя, далі – трохи більше 2 км стрімкого підйому до вершини. Спуск виглядає схоже: вниз хребтовою стежкою попід вершину Шешул, а потім – довго поступово вниз.

Мармароський масив.

Мармароські гори називають «Гуцульськими Альпами», але насправді Гуцульські Альпи – це тільки частина масиву. Ще одна їх складова, Чивчини, знаходиться на північному сході Мармарос. Мармароси – найдавніші гори Карпат. Їх вирізняють гостроверхі пікоподібні вершини, стрімкі й скелясті схили, дуже глибокі річкові долини. Мармароси лежать на території Румунії, а зі сторони України розташовані їх північні та північно-західні частини – Чивчинські та Рахівські гори. Це найбільш цікаві за рельєфом гори.

Найбільш популярний маршрут пролягає через гору Піп-Іван Мармароський (1936 м) і починається у с. Діловому на прикордонному пункті контролю. Аби вийти цим маршрутом, потрібно отримати дозвіл, бо за хребтом, на якому знаходиться вершина тутешнього Попа Івана, вже Румунія. У процедурі нічого складного немає: пишете заяву за кілька тижнів до походу, надсилаєте керівнику прикордонного загону, чекаєте на підтвердження. Далі

треба буде тільки паспорт не забути, бо без нього ваш похід завершиться вже перед шлагбаумом у Діловому. Піп-Іван Мармароський (1936 м) – настільки “видатна” у багатьох значеннях цього слова вершина, що її разом з прилеглими горами та розташованими поруч високогірними полонинами об’єднують у власну формацію – Гори Піп-Іван. Вершина пірамідальна і справляє неабияке враження: величезна, масивна, розлога, має круті схили, гострі хребти, скелясті виступи. Попід Піп-Іваном часто таборують туристи, а на вершину ходять радіально – без рюкзаків. Після сніжних зим довкола Попа-Івана утворюються озерця: на мапах такі не знайдеш, бо до літа вони випаровуються.

Піп-Іван. Гір з такою назвою у Карпатах дві, і не дарма кожна з вершин має уточнення – «Чорногірський» та «Мармароський». Складнощі з назвами виникли давно: за однією з версій, безталанні топографи переплутали карпатські масиви і продублювали на Мармаросах вершини Чорногірського хребта. Тепер на мапах є Піп-Іван Мармароський та Піп-Іван Чорногірський, є навіть два Петроси: перший – гора-двотисячник на Чорногорі, другий – значно нижчий, всього 1780 м, з продубльованою назвою на кордоні з Румунією. Намагайтесь не заплутатись, плануючи свій маршрут.

Популярна мандрівка на 5 днів зветься «Від Попа до Попа» і складається з проходження Рахівських гір (Гуцульських Альп) та підкорення першої вершини Чорногірського хребта – двотисячника Піп-Іван. Напевно це найбільш різноманітний та цікавий маршрут Карпатами, який тільки можна обрати, якщо в запасі на гори маєте щонайменше тиждень¹¹.

Чивчинські гори.

Вершинами Чивчинських гір так само проходить кордон між Україною та Румунією, вони теж скелясті, проте нижчі та мають більше високогірних полонин. Максимальна висота – гора Чивчин, 1769 метрів. До речі, полонини у Чивчинах дуже довгі, довші за тутешні є тільки в Гринявських горах. А полонина Палениця є найвищим плоскогір’ям в Україні. Якщо у Гуцульські Альпи (Рахівські гори) ходять переважно з села Ділове, то у Чивчини – з Буркуту або села Шибене. Дорогою на Мармароси можна зайти ще й на Ялинський водоспад – найвищий однокаскадний водоспад у Карпатах. Відкритий порівняно нещодавно, він ще не встиг стати місцем масового паломництва туристів. Якщо обрали Гуцульські Альпи для старту маршруту, то в Діловому можна відмітитись біля Географічного центру Європи. А в Буркуті, прикладом, можна попити мінеральної води. Колись це був один з найвідоміших курортів, та й тепер сюди часто їздять на бальнеологічне лікування. У селі є джерела з мінеральною водою типу «Єсентукі» та «Боржомі», а неподалік – унікальне болото Висяче. «Висячим» назване, бо розташоване не в низині, а на схилі гори¹².

Беручи до уваги сьогоднішній стан розвитку туризму, стає зрозуміло, що потрібно здійснити цілий комплекс різноманітних заходів для налагодження повнокровного функціонування цього виду господарської діяльності. Залежать

¹¹ Мармароський масив [Електронний ресурс]. URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/places/marmarosy>

¹² URL: <https://guide.karpaty.ua/uk/places/svydovetski-chrebet>

вони від ландшафтних та соціокультурних особливостей кожної конкретної фізико-географічної області Карпат, певного виду туризму. Своїх специфічних заходів потребує для становлення зокрема і пішохідний туризм.

Насамперед окреслимо основні проблеми пішохідного туризму:

1) складність під'їзду громадським транспортом до місць оптимального виходу на пішохідний маршрут через нерозвинутість транспортної мережі у багатьох районах;

2) занедбаність туристських стежок і відсутність маркування на більшості маршрутів;

3) практична відсутність притулків для пішохідних туристів та впорядкованих місць стоянок на маршрутах;

4) недостатня інформаційна забезпеченість та відсутність єдиних простих і зрозумілих правил організації пішохідного туризму.

Щодо першої проблеми, то це насамперед стосується прокладання ще декількох наскрізних автомагістралей та доведення до належного рівня більшості шляхів сполучення нижчого порядку. Вона за своїм значенням є передусім не рекреаційною, а комплексною соціально-економічною. Без створення добре впорядкованих шляхів з твердим покриттям до кожного населеного пункту і господарського об'єкту неможливо говорити про створення належних умов для життя населення у третьому тисячолітті.

Проблема занедбаності туристських стежок і відсутність маркування на більшості маршрутів стосується передусім тих природних районів Українських Карпат, де у минулому вони існували. Насамперед серед них райони Полонинсько-Чорногірських Карпат (полонини Рівна, Боржава, Красна, масиви Свидовець та Чорногора), Скибових Карпат (Бескиди, Горгани, Покутські Карпати), Верховинсько-Вододільних Карпат (Вододільного верховинського хребта, Привододільних Горган). У більшості випадків стежки на сьогодні заросли жерепом, підліском, позбавлені маркування. Тільки у Чорногорі, Верхньолімницьких Горганах проведено певні роботи з відновлення належного стану стежок, оновлення маркування. У деяких дуже цікавих ландшафтних районах, передусім тих, що прилягають до кордону, спеціально прокладених туристських стежок взагалі не існувало (Чивчини, гори Гриняви та Яловичори, Рахівські гори і т. д.).

Отже, перш за все для вирішення окресленої проблеми потрібно було б розробити спеціальну урядову програму, забезпечену належним фінансуванням, для відновлення або облаштування хоча б основних наскрізних пішохідних маршрутів у всіх природних районах Українських Карпат. Кошти для цієї справи були знайдені у 60-і роки ХХ століття, коли активно прокладалися і маркувалися маршрути. В умовах зростання української національної економіки, розширення міжнародних інвестиційних проектів, все більше має усвідомлюватися потреба відновлення пішохідного туризму як важливого засобу патріотичного та екологічного виховання молоді. У другу чергу необхідно буде здійснити облаштування та маркування менш важливих маршрутів, доповнити їх вказівниками, схемами виходу тощо, як це зроблено у розвинутих країнах Європи. Дешеві туристські притулки у минулому були

важливою складовою, що сприяла розвитку пішохідного туризму. У роки зтяжної економічної кризи більшість з них була закинута і зруйнована. Беручи до уваги ще й те, що закинутими та поруйнованими є багато будиночків тваринників (колиб) у горах, зараз практично всюди відсутній надійний дах над головою під яким можна було б перечекати негоду. Певні кроки на створення впорядкованих місць стоянок на пішохідному маршруті зроблено у Карпатському біосферному заповіднику між Петросом і Говерлою. Однак це тільки невеличкий виняток із загальної ситуації на сьогодні.

Нині потрібно було б обґрунтувати цілісну мережу створення таких опорних будиночків на маршрутах, їхню оснащеність та принципи функціонування, запозичивши досвід минулого, а також розвинутих країн Європи. Очевидно вони мали б мати сучасну впорядкованість і оснащеність (автономне енергопостачання, водопостачання, зв'язок, санітарно-гігієнічний вузол, місця для розкладання наметів, навіс із столом для приймання їжі, тощо).

У весняно-осінній період, очевидно, буде не дуже складно знайти ентузіастів, які за помірну оплату на змінній чи постійній (на весь сезон) основі погодяться стати доглядачами таких притулків. Передусім це могли б бути особи, які розглядатимуть таку працю як різноманітність активного відпочинку у горах. У зимово-весняний період будиночки притулків могли б перебувати під сигналізацією. Наявність таких притулків дозволила б не тільки значно підвищити безпеку пішохідного туризму, але й покращити стан довкілля, оскільки практично зникли б самовільні хаотичні стоянки із сміттям та пониженням рослинним покривом.

Щодо правил організації пішохідного туризму, то йдеться про невпорядкованість реєстрації туристських груп на маршруті, відвідання прикордонних територій, природозаповідних об'єктів різного статусу. Передусім проблемою є незручності у можливості реєстрації груп. Було б доцільним такі пункти реєстрації створити на залізничних вокзалах та автостанціях тих міст, які є своєрідними воротами до Карпатських гір. Серед них наступні міста: Львів, Івано-Франківськ, Чернівці, Ужгород, а також Стрий, Сколе, Надвірна, Яремче, Коломия, Косів, Вижниця, Путила, Рахів, Міжгір'я, Свалява, Мукачеве. Ця реєстрація мала супроводжуватись видачею за невелику суму своєрідного абонементу, який при потребі давав би право за невелику оплату скористатись послугами будь-якого притулку на маршруті⁶.

Названі міста мали б виконувати і певну рекламну функцію для популяризації цікавих об'єктів на ближніх маршрутах. Тобто у цих містах різні заклади сфери послуг мали б називатися Грегит, Близниця, Братківська, Бребенескул, Черемош, Скупова, Смотрич, Стій, Лотундур, Шаса, Гірське око, Геришаска і т. ін. А поки що ми у цих містах зустрічаємо назви «Париж», «Сідней», «Флорида», «Алігатор», які не мають ніякого відношення ні до України у цілому ні до маленької батьківщини, де вони розміщені.

Зрозуміло, що не усі окреслені проблеми можна швидко вирішити, але суттєві кроки у цьому напрямі пора вже почати робити. Наперспективнішим фактором розвитку туризму в регіоні, ми вважаємо, є створення туристичного кластеру, характерними ознаками якого є: географічна близькість, наявність

попиту, формування спільної стратегії розвитку, ієрархічні функціональні зв'язки між учасниками.

Оцінка можливостей та перспектив створення туристичного кластеру на певній території передбачає виконання послідовних дій:

1. Розробка методичних рекомендацій щодо створення туристського кластеру на певній території передбачає формулювання та узагальнення етапів створення туристського кластеру – характеристика та уточнення організаційних, фінансових, кадрових, маркетингових, інформаційних та технологічних питань створення об'єднання; взаємоузгодженість діяльності.

2. Аналіз туристичних ресурсів географічно локалізованої території передбачає дослідження та характеристику природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів, локалізованих на певній території.

3. Розробка та експертиза бізнес-плану туристичного кластеру передбачає техніко-економічне обґрунтування діяльності туристичного кластеру та програму його майбутньої діяльності.

4. Створення організаційної структури кластеру, розв'язання питань взаємовідповідальності сторін та фінансування діяльності передбачає визначення засад керівництва кластером, відповідальності, обчислення потреби в кадрах. Обов'язковим елементом цього етапу є визначення відповідальних осіб за становлення та функціонування туристичного кластеру, опис горизонтальних та вертикальних зв'язків. Фінансування створення кластеру може відбуватись в площині залучення коштів інвесторів, державних асигнувань, кредитування та коштів юридичних та фізичних осіб.

5. Визначення та розробка механізмів державної реєстрації та нормативно-правового забезпечення функціонування кластеру. Закріплення кластерної політики розвитку туризму в державній концепції розвитку туризму на довгострокову перспективу дозволило стимулювати створення подібних географічно локалізованих кооперацій підприємств різних галузей, об'єднаних єдиною метою – виробництвом та збутом спільного продукту.

6. Застосування механізмів аналізу діяльності туристичного кластеру, його стану та зрілості за допомогою методів SWOT-аналізу та PEST-аналізу. Діяльність туристичного кластеру потребує періодичного контролінгу та аналізу з метою удосконалення діяльності.

7. Розвиток міжнародних туристських маршрутів з перспективою збільшення туристських потоків та розвитку туристичного кластеру. Посилення міжнародного туризму, збільшення прибуттів іноземних громадян є індикаторами зовнішньоекономічної діяльності та підсилюючими факторами покращення макроекономічної ситуації в країні. Включення туристичного кластеру до інтегрованого туристського маршруту через декілька країн – є важливою перспективою його розвитку та підтвердженням виходу туристського продукту на міжнародний туристський ринок.

8. Розробка концепції розвитку туристичного кластеру. Концепція діяльності туристичного кластеру – узагальнюючий програмний документ, в якому зазначені умови та програмні пункти. Наряду зі статутом кластеру

учасники кластеру повинні мати типовий документ концепції, затверджений та обґрунтований для спеціальної географічної території з урахуванням специфічних умов туристичної діяльності. Концепція повинна визначати мету за завдання створення туристичного кластеру, виробничу стратегію розвитку кластеру, обґрунтування науково-технологічної та освітньої діяльності, стратегію фінансування розвитку кластеру, маркетингову стратегію та аналіз проектних ризиків.

Інформаційна забезпеченість пішохідного туризму Українськими Карпатами останнім часом почало швидко покращуватись. Цьому сприяють насамперед видання якісних картографічних матеріалів, цілого ряду книжок з описом маршрутів, спеціалізованих журналів «Зелені Карпати», «Карпати. Туризм. Відпочинок», а також відповідних сайтів в Інтернеті. Плануючи походи після Карпат варто пам'ятати, що тут дуже багато територій, відведених під природоохоронні об'єкти (Карпатський біосферний заповідник, природні національні парення, заповідники), для проходження яких необхідно отримати дозвіл у відповідних установах і дотримуватися певних правил поведінки

Наукове видання

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ**

Колективна монографія

*За науковою редакцією
доктора економічних наук, професора Матвійчук Л.Ю.,
доктора економічних наук, професора Барського Ю.М.,
кандидата географічних наук, доцента Лепкого М.І.*

Підп. до друку 10.11.2022 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. 17.
Тираж 300 прим. Зам. 43.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ВІП Луцького НТУ

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>